

Гурлева Т.С. «Розкроєний маніпулятивний текст» в умовах інформаційної війни / Т.С. Гурлева // Соціально-психологічні проблеми суспільства : матеріали науково-практичної конференції, м. Київ, 10 квітня 2020 р. – К.: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2020. – С. 148-151.

Гурлева Т.С.,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

лабораторії консультативної психології та психотерапії

Інституту психології імені Г.С. Костюка

Національної академії педагогічних наук України

«РОЗКРОЄНИЙ МАНІПУЛЯТИВНИЙ ТЕКСТ»

В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Гібридна інформаційна війна загострює необхідність розуміння різних форм маніпулятивного тиску на свідомість сучасного громадянина, який стає «усе інтерактивнішим» [4, с.233], особливостей протидії негативним, агресивним, шкідливим для розвитку людини впливам, зокрема через текст. Проблема впливу тексту на читача займалися такі вчені, як В.В. Будний, С.Г. Кара-Мурза, О.О. Леонтьєв, Ю.М. Лотман, Н.В. Чепелева та ін.

Відповідно Закону України «Про інформацію»: «Інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Інформація у вигляді буквених текстів є широко доступною, це – Інтернет-сайти і видання (що забезпечують «повсякчасність і оперативність» [4, с. 176]), а також газети, журнали, книжки, буклети тощо, які є доступними для людей різних вікових груп і професій, і створюють вигідні для маніпуляторів умови у будь-який час і будь-де торкнутися свідомості людини і тією чи іншою потужністю вплинути на неї, змінити думки, спотворити наміри, перекроїти світогляд, підштовхнути на одні дії і відволікти від інших.

Тривале споживання соціально шкідливої, надто великої за обсягом інформації викликає, акцентує С.Т. Бойко, інформаційний стрес, основними

ознаками якого є: підвищений або знижений тиск, головний біль, втрата зосередженості, втрата сил, страх перед майбутнім, невпевненість у собі, роздратування [1, с. 37]. У сучасних неблагополучних для фізичного і психологічного здоров'я людини умовах, інформаційний стрес посилює загальний психологічний стрес, може бути фактором виникнення і поглиблення посттравматичного стресового розладу особистості українця [2]. Тому важливо формувати і підвищувати інформаційно-психологічну культуру людини, складником якої визнається «інформаційна безпека особистості, яка характеризується захищеністю її психіки та свідомості від небезпечних інформаційних впливів» [1, с.39]. Дослідники зосереджують увагу на маніпулятивному аспекті цих впливів, коли «під соусом» об'єктивної інформації в масову свідомість «вбудовуються» певні смислові концепти [3]. В деяких ситуаціях люди страждають від дезінформації, а подеколи самі навмисно маніпулюють людьми, не вміючи або не бажаючи встановлювати з іншими людьми діалогічні стосунки (С.І. Яковенко, Т.С. Гурлева, 2019).

Діалог і маніпуляції у безпосередньому і опосередкованому спілкуванні досліджувались Г.О. Баллом, І.П. Дроздовою, В.М. Папучею, Н.І. Пов'якель, С.Л. Рубинштейном, С.Ю. Рудницькою та ін. У книзі «Текст і читач» (2015 р.) Н.В. Чепелевою ґрунтовно і доказово представлено особливості тексту, його діалогічності і недіалогічності, текстові засоби впливу на читача, особливості сприйняття і розуміння текстової інформації, автор визначає орієнтири дослідження цієї тематики, надаючи певні методичні рекомендації як для науковців, так і для читачів текстів.

З точки зору психологічного підходу, текст розглядається як модель взаємодій автора і читача. Характерним для діалогічного тексту, далі зазначає Н.В. Чепелева, є намагання залучити реципієнта до спільного з автором пошуку істини, розв'язання певних теоретичних або практичних проблем. Автор діалогічного тексту претендує не лише на передачу певної інформації, але й на встановлення певного контакту з реципієнтом, трансляцію йому особистісних смислів і прагне до їх прийняття особистістю. У свою чергу

недіалогічний текст – це лише виклад готового результату, він не стимулює розумової й комунікативної активності людини, розрахований не стільки на міркування, скільки на пасивне засвоєння інформації. Крім того, діалогічний текст вміщує в собі кілька варіантів розуміння, не задаючи певного, жорстко обмеженого способу інтерпретації. Такий текст має своєю функцією не тільки інформування, але й розвиток особистості, констатує вчена у своїй праці.

. Навпаки, маніпулятивний текст не сприяє розвитку особистості, її суб'єктних якостей, гармонізації гуманних стосунків з іншими людьми, а, навпаки, породжує сумніви і недовіру, схиляє до підлеглості, втрати особистісної автономності і відповідальності за власний вибір і поведінку, дезорієнтує. Деякі аналогії спробуємо провести з подачею матеріалу через телеканали. Так, автори опису механізмів такого типу передач, які дозволяють «маніпулювати об'єктивністю», відмічають, зокрема, «маніпуляцію порядком». Тобто, пишуть вони, теми і людей можна розміщати в різні часові проміжки, коли більше чи менше глядачів має програма. Тема може бути підсилена підготовленим ілюстративним матеріалом чи питаннями. Будь-яку тему можна зупинити рекламною паузою, після якої пристрасті можуть уже трохи вщухнути. Сильний чи слабкий оратор — теж впливає на сприйняття теми [4, с. 292-293].

Результати нашого дослідження останніх років показує, що сучасні читачі вирізняють (переважно на рівні відчуттів) і можуть охарактеризувати різні тексти у ЗМІ, зокрема, маніпулятивний і діалогічний. Громадяни можуть оцінити той чи інший матеріал на шпальтах газет чи на Інтернет-сайті, але часто не здогадуються, що *текст міг мати початок і знайде своє продовження*. Натомість опитані читачі визнають, що вони не все розуміють, не бачать логіки думки і кінцевого результату. Ймовірно, саме такий, частинний, текст містить шпарини для маніпуляцій, наприклад:

– неправдива, а також суперечлива інформація розмиває сприйняття читачем теми, її цілісного бачення; когнітивний дисонанс, який викликає

розгубленість і гнів, можна використати, масовано подаючи брехливу інформацію;

– розтермінованість («пауза», яка затягнулася) подачі матеріалу викликає інформативний голод, збуджене очікування, що дає маніпулятору шанс «наситити» людину шкідливою, навіть отруйною інформацією; пауза може бути використана задля вщухання пристрастей;

– брак інформації або перевантаження малозначущими відомостями, її навмисне перекручування, як і неоперативне надходження, можуть також мати негативні наслідки – напруження, невдоволеність та ін.;

– анонсований текст, який подається запізно очікуванню чи навпаки зарано, викликає занепокоєння, подив, невпевненість, страх, що саме по собі діє дезорієнтуюче, руйнівне, виморює людину, робить її нездатною до об'єктивного сприйняття інформації.

Вважаємо суттєвим: текст у ЗМІ може бути не тільки неділимим цілим і завершеним (окрема стаття), але і пролонгованим у часі, наче розкритим на частини, які у сукупності, у своєму кінцевому результаті, створюють задуману автором картину того чи іншого явища, події, стану тощо. Така маніпуляція є прихованою від читача, щоб він не встиг і не зміг вчасно і свідомо зреагувати на цілеспрямований деструктивний, руйнівний вплив.

Тому ми розглядаємо **«розкroєний маніпулятивний текст»**: «Розкрій — «крою, 1) Дія за знач. розкroїти, розкroювати. 2) Те, що розкroєне; розкroєний і підготовлений для пошиття матеріал» (Український тлумачний словник). Це – текстовий матеріал (продуманий і цільний), який свідомо розкroєний (не розрізаний, розірваний, не розчленований чи розшматований хаотично, а такий, що має модель, «крій» готового, вже «сшитого» продукту) на певні шматки, «пасткові частини», коли автор має задум, конкретну мету і використовує оптимальні інструменти для її покрокового досягнення.

Автор розкroєного маніпулятивного тексту, заради схиляння читача, часто-густо використовує діалогічні прийоми спілкування, наприклад: вкраплює правдиву інформацію аби не викликати сумнівів у правдивості,

орієнтується на значимість для людей інформації, актуальні потреби і очікування громадян, обіцяючи допомогу (у вигляді підказок, настанов, закликів до дій, натяків тощо) у вирішенні нагальних проблем. Розкритий маніпулятивний текст стосується скоріш матеріалів авторів популярних, «з ім'ям», які є професіональними маніпуляторами, і окремих медіа-джерел, які можуть вести довготривалу, цілеспрямовану інформаційну (точніше дезінформаційну) політику. Шматки можуть мати навіть різні теми, але автор має свою чітку логіку деструктивного впливу на особистість «свого» читача.

Правдивість, значимість інформації, точність і своєчасність її донесення до споживача, діалогічність спілкування має цінність для того комунікатора (у даному випадку – автора тексту), який ставиться до іншого (читача) як до рівноправного учасника комунікації, для якого є важливим, щоб партнер по спілкуванню як суб'єкт адекватно усвідомлював те, що доноситься до його свідомості, розумів користь для себе отриманих інформаційних повідомлень, ймовірність і конструктивність їх використання. Українці мають критично ставитись до інформації, вчитись розпізнавати дезінформацію, пряме і приховане маніпулювання, пролонгований маніпулятивний текст, навчати цьому одне одного, за потреби звертатися по допомогу до фахівців, як безпосередньо, так і опосередковано – до перевірених текстових видань.

Список використаних джерел:

1. Бойко С.Т. Психологічна безпека особистості в умовах розірваного інформаційного простору. *Психологія: теорія і практика*, Том 1, Випуск 3, РВВ МДУ, 2019. – с. 32-43.

2. Гурлева Т.С. Ставлення читача до медіатексту через призму довіри до себе як суб'єктної якості. *Актуальні проблеми психології. Консультативна психологія і психотерапія*, 15 (3), 2019.

3. Малков С. М. Современные технологии : возможен ли выбор? URL: http://iphras.ru/uplfile/root/biblio/chel/ch_6/10.pdf

4. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / Ред.- упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк ; За науковою редакцією В.В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.